

Waterbeheer en erfgoed zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden 30 november 2017

‘Het waterbeheer en het cultureel erfgoed verbinden het materiële met het immateriële’, stelt dagvoorzitter Jeroen Haan bij de opening van de themadag Waterbeheer en Erfgoed. ‘Dat kan soms schuren en botsen, maar ook tot heel mooie zaken leiden’. Hij illustreert dat met een traditie binnen het Hoogheemraadschap Rijnland, waar hij in het dagelijks leven bestuurder is. ‘Traditie is dat een nieuw benoemd bestuurslid uit de Rijnlandse hensbeker een slokje mag nemen. Van oudsher symboliseerde het drinken uit deze beker dat het bestuurscollege en het Hoogheemraadschap van Rijnland als één belangengemeenschap werd gezien. Daarnaast werd hij ook gebruikt als teken van vriendschap en werden geschillen bijgelegd door het drinken uit de beker. Dat verhaal, daar gaat het mij om. Dat te blijven vertellen, is – naast de primaire taken te zorgen voor schoon drinkwater en droge voeten – een belangrijke opgave voor ons’.

Zo'n 120 experts op het gebied van waterbeheer of cultureel erfgoed ontmoetten elkaar 30 november jongstleden in het Erfgoedpark van Batavialand in Lelystad. De themadag was georganiseerd door SIKB en stichting ERM in samenwerking met de Unie van Waterschappen en bedoeld om te ontmoeten, om dilemma's te bespreken in de verhouding tussen waterbeheer en erfgoed en om meer van elkaars

kennis en kunde te leren. De dag bestond uit een mix van presentaties, discussie en rondleidingen.

Functionele kenmerken

Dat die verschillende expertises geen moment zonder elkaar kunnen, [toonde architect Kees Tak in een mooi exposé aan](#). Hij ging vooral in op de vraag waarom een waterwerk specifiek is of kenmerkend, en hoe dat is te beoordelen. Zijn stelling was dat niet zozeer de architectuur van het bouwwerk een rol speelt – ‘dat is de regenjas’ –, maar de functionele kenmerken; de pomp en de aandrijving. Zij geven richting aan het onderzoek ‘waarom is dit waterwerk toen zó neergezet?’ Dat geeft een verdieping aan de uitstraling van een bouwwerk op maatschappelijk gebied, in zijn landschappelijke context en in zijn grandeur, zijn architectonisch rijkdom. ‘Als je de typologische kenmerken kunt duiden, kun je bepalen hoe je daarmee om moet gaan’. Essentieel daarbij is oog hebben voor de samenhang tussen de verschillende onderdelen, het ensemble, en hun stedelijke of landschappelijke context. ‘En’, voegde hij eraan toe, ‘je zult ook altijd oog moeten hebben voor de financiële consequenties’. Tal van voorbeelden passeerden de revue, die alle duidelijk maakte dat, in de woorden van Kees Tak, ‘water altijd het sterkste bouw materiaal is. Water komt overal en zonder water is niet te bouwen’. Hij gaf de aanwezigen mee om altijd te starten met het verzamelen van gegevens over een object; om vervolgens medestanders te verzamelen, samen met hen ambities te formuleren, en met voldoende bouwtechnische en cultuurhistorische kennis een visie op te stellen, die ook, beklemtoonde hij, het mogelijk maakt om nieuwe elementen te ontwikkelen, als die meer in samenhang zijn met functie en landschap. Dat alles is mogelijk, reageerde hij op een vraag van Jeroen Haan, wanneer het verhaal kan worden verteld. ‘Hoe komt het dat dit element hier is neergezet?’

Het verhaal

Het kunnen vertellen van het verhaal was vervolgens de [rode draad in de bijdrage van Ria Berkvens](#), werkzaam als archeologisch adviseur bij de Omgevingsdienst Zuidoost Brabant. Met het door haar geïnitieerde project ‘Water verbindt Erfgoed’ probeert zij in een kennislacune te voorzien. ‘Kennis van de historie ontbreekt bij het gros van de burgers en de bestuurders’ betoogde zij. ‘En dat terwijl cultureel erfgoed voor veel mensen wel belangrijk is voor de eigen identiteit en de verbondenheid met

leefomgeving'. Inzicht in de geschiedenis van het landschap kan helpen bij actuele ruimtelijke vraagstukken, stelde zij. 'Daarom is het belangrijk om onze historie meer voor het voetlicht te brengen en de betekenis hiervan voor een breed publiek zichtbaar, bereikbaar en toegankelijk te maken'.

De opbouw van kennis en dit vervolgens uit te dragen in samenwerking met andere organisaties is noodzakelijk. Zij noemde daarbij deskundigen op gebied van het gebouwd erfgoed, van landschap en cultuurhistorie, van historische geografie, van archieven, van planologie enzovoort. Ria Berkvens constateerde dat er nog onvoldoende besef is van de verschillende factoren waarin water een essentiële rol speelt, en heeft gespeeld. Economische factoren bijvoorbeeld, infrastructurele factoren, maar ook militaire en religieuze factoren. Behalve het ontbreken van feitelijke kennis, ontbreekt het ook veelal aan kennis waar zoal anderen mee bezig zijn.

'Veel partijen zijn met water bezig, maar helaas maar al te vaak zonder dat men het van elkaar weet: gemeenten, provincie, waterschappen, Stichting het Groene Woud, coöperatie Boven-Dommel, Rijk van Dommel en Aa, IVN's, heemkundekringen, om maar een regionaal voorbeeld te geven. En daarnaast zijn er tal van waterprojecten gaande. Ook weer als regionaal voorbeeld de Landschapsbiografie de Dommel, Dommeldal uit de verf, de beekwerkplaatsen en projecten met watermolens'. 'Water verbindt Erfgoed' heeft als doel om de kennis over de invloed van het landschap op de historische ontwikkeling te vertellen aan de hand van het thema water. Maar ook om bij te dragen aan het ontwikkelen van nieuwe kennisinzichten ten dienste van actuele ruimtelijke opgaven. Het samenbrengen van kennis en ervaring van professionals en vrijwilligers uit verschillende vakgebieden in vernieuwende multidisciplinaire samenwerkingsvormen is daarbij het middel. Dat is te faciliteren door regionale erfgoedhuizen, aldus Berkvens.

Landschapsbiografie

Ook Bas van der Wal, werkzaam bij de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (STOWA), het kenniscentrum van regionale waterbeheerders en de bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

werkzame Arne Haytsma benadrukten in een [tweegesprek het belang van het verhaal](#). De 'landschapsbiografie' noemden zij het. 'Het begrijpen van het waterkundig systeem en hoe dit tot stand is gekomen'. Voor dat betere begrip wordt nu onder meer een reeks handboeken ontwikkeld, op basis van de door het Rijk ontwikkelde visie Erfgoed en Ruimte. Ook verzorgen STOWA en de RCE de komende tijd 'ateliers' (RCE) en 'veldwerkdagen' (STOWA) – 'de terminologie zegt nog wel iets over de cultuurverschillen', merkte Van der Wal lachend op – om deze visie te implementeren in het dagelijks werk van bijvoorbeeld de waterschappen. Voorts wordt in

de Erfgoedacademie een cursusprogramma voorbereid 'ter collegiale ondersteuning', aldus Haytsma, 'om alle betrokkenen te helpen bij het grip krijgen op ontwikkelingen en plannen'. 'We moeten niet langer alleen kijken naar het "waterbakje", maar naar de omgeving waarin dat bakje functioneert', aldus Van der Wal. 'Alleen dan kunnen we grote actuele opgaven als woningbouw en klimaatadaptie aan'. Een belangrijke rol hierbij werden de waterschappen toegedacht. Zij zouden een nieuwe Dienst Landelijk Gebied kunnen gaan vormen.

Accentverschillen in wetgeving en kennisoverdracht

Drie praktijkvoorbeelden brachten het eerder al door dagvoorzitter Jeroen Haan benoemde 'schuren' voor het voetlicht. Marinus Bogaard van het Hoogheemraadschap Rijnland ging [aan de hand van de Sluisjes bij Halfweg](#) in op de dilemma's waar een waterbeheerder voor kan komen te staan. De sluisjes kunnen de toenemende wateroverlast niet meer aan. De noodzakelijke verdubbeling van de waterdoorvoer dreigt het gevonden erfgoed teniet te doen. In situ zijn de artefacten niet te behouden, naar een behoud ex situ wordt nu onderzoek gedaan. De discussie met de zaal leidde tot tal van aanbevelingen en suggesties – zodanig veel dat de dagvoorzitter voorstelde om aan een aparte lunchtafel verder te spreken over mogelijke oplossingen. Ook de casussen van Harrie Winteraeken van het Waterschap Limburg over het [Watermollenlandschap de Geul](#) en die van Marcel Eekhout (Parklaan Landschapsarchitecten) over een [het tweede leven voor het landgoed Het Laar in Ommen](#),

maakten het schuren en botsen duidelijk, maar ook de kansen die het samengaan van waterbeheer en erfgoed kan bieden. Zo heeft juist de historie van Het Laar geïnspireerd tot nieuwe toevoegingen en aanpassingen van de waterkwaliteit om ook het sleets geworden landgoed zelf weer een betere kwaliteit te geven en de oude grandeur te herstellen.

Verschillende rollen

Daarna ging Walter de Koning, directeur van SIKB en van de stichting ERM, in op [de overeenkomsten, maar ook de verschillen in het werken met erfgoed](#), onder de grond en boven de grond. 'Kwaliteit is een keten', stelde hij. 'Kwaliteit wordt gerealiseerd in een samenspel van opdrachtgevers, opdrachtnemers, bevoegd gezag'. Voor beide terreinen (gebouwd erfgoed en archeologie) gelden kwaliteitsrichtlijnen, zoals onder andere vastgelegd in de KNA voor archeologen en Uitvoeringsrichtlijnen voor monumentenzorgers. Maar de wetgeving voor beide sectoren verschilt: moet in de monumentenzorg de opdrachtgever worden verleid om kwaliteitseisen aan zijn opdrachtnemer te stellen, in de archeologie zijn juist de eisen aan de opdrachtnemers vastgelegd en aan de opdrachtgever niet. Die verschillen in wettelijke aansturing brengt ook verschillen in kennisoverdracht met zich mee, constateerde De Koning.

Rondleidingen

[Hoe waterschappen \(nog\) verschillend omgaan met het verspreiden van kennis over hun cultuurhistorisch bezit](#), had Akke de Vries van de Waterfabriek in opdracht van Heemschut onderzocht. Het doel was om de vrijwilligers van Heemschut te ondersteunen bij het inwinnen van informatie en documentatie. Die verschillen lopen uiteen van websites met heel prominent gebrachte overzichten, inclusief overzichtskaarten met vindplaatsen, tot websites waarop niets hierover te vinden was. Jammer, constateerde zij, want dat veroorzaakt communicatieproblemen tussen waterschappen de heemschut-vrijwilligers. 'Het zijn nog te vaak twee werelden die elkaars taal niet spreken'. Peter Jesse, werkzaam bij Rijkswaterstaat, leidde vervolgens de rondleidingen in, met het verhaal over [de vondst en de berging van de Kogge van Kampen](#). Het handelsschip zank ongeveer 600 jaar geleden naar de bodem van de IJssel, maar kwam flink in de weg te liggen toen gestart werd met de verdieping van de IJssel, in het kader van het programma Ruimte voor Rivieren. Na de berging is het schip in zijn geheel overgebracht naar Batavialand in Lelystad. In een speciaal hiervoor gebouwd conserveringsstation naast het NieuwLand Erfgoedcentrum wordt het schip met een sprinklerinstallatie natgehouden. Heel langzaam zal het hout de komende jaren worden gedroogd. Om die reden zal de Kogge voorlopig niet meer voor het publiek zichtbaar zijn. Andere rondleidingen deden de Bataviawerf aan waar leermeesters en hun gezellen de historische scheepsbouw levend houden, en naar het Maritiem Archeologisch Depot, waar per vindplaats de gezonken schatten worden bewaard. Jeroen Haan besloot de inspirerende dag met de woorden 'dat heel duidelijk is gebleken dat de eerder genoemde taken van de waterschappen om te zorgen voor droge voeten en voor schoon drinkwater op historie zijn gestoeld.'

